

Wyrok z dnia 16 grudnia 2010 r., I CSK 143/10

Roszczenie przewidziane w art. 76 ust. 1 ustawy z dnia 28 kwietnia 1936 r. – Prawo wekslowe (Dz.U. Nr 37, poz. 282) nie jest roszczeniem wekslowym. Do tego roszczenia nie ma zastosowania art. 409 k.c.

Sędzia SN Barbara Myszka (przewodniczący)

Sędzia SN Mirosław Bączyk (sprawozdawca)

Sędzia SN Kazimierz Zawada

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa "C.L.F.C." S.A. w W. przeciwko Jackowi B. i Markowi D. o zapłatę, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 16 grudnia 2010 r. skargi kasacyjnej strony powodowej od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie z dnia 25 września 2009 r.

uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę Sądowi Okręgowemu w Warszawie do ponownego rozpoznania oraz rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Powód "C.L.F.C." S.A. domagał się zasądzenia solidarnie od pozwanych Jana P., Marka D. i Jacka B. kwoty 92 542,62 zł z odsetkami na podstawie art. 76 ustawy z dnia 28 kwietnia 1936 r. – Prawo wekslowe (Dz.U. Nr 37, poz. 282 – dalej: "Pr.weksl."). Według powoda, w związku z niepodjęciem przez niego czynności zmierzających do dochodzenia od pozwanej roszczenia wekslowego i doprowadzenia do jego przedawnienia, pozwani dłużnicy wekslowi zostali zwolnieni z zobowiązania wekslowego i niesłusznie wzbogacili się ze szkodą dla powoda, posiadacza weksla.

Sąd Rejonowy nakazem zapłaty w postępowaniu nakazowym zasądził należność dochodzoną przez powoda solidarnie od pozwanych, którzy wnieśli zarzuty. W stosunku do pozwanego Jana P. postępowanie zostało umorzone,

ponieważ między nim a powodem doszło do zawarcia ugody. Nakaz został natomiast utrzymany w mocy w stosunku do pozwanych Marka D. i Jacka B.

Powód zawarł z dnia 3 czerwca 2000 r. z pozwanymi prowadzącymi działalność gospodarczą pod nazwą "C.N.B.L.", spółka cywilna, dwie umowy leasingu operacyjnego. Ich przedmiotem były kabina lakierniczo-piecowa, system pomiarowy i zestaw komputerowy. Okres używania tych urządzeń przez leasingobiorców oznaczono do dnia 30 kwietnia 2003 r. Na zabezpieczenie roszczeń wynikających z umów leasingowych pozwani wystawili dwa weksle gwarancyjne *in blanco*. W związku z nieterminowym uiszczeniem opłat leasingowych przez pozwanych powód wypowiedział obie umowy, spowodował odebranie przedmiotu leasingu, a następnie uzupełnił oba weksle kwotami należności określonymi w pozwie. Powód nie podjął na czas wymaganych czynności w celu dochodzenia wierzytelności objętych wspomnianymi weksłami gwarancyjnymi.

W ocenie Sądu Rejonowego, przedstawione w postępowaniu nakazowym weksle były ważne i zostały uzupełnione przez powoda zgodnie z deklaracją wekslową, zamieszczoną w umowie leasingu. Roszczenie wekslowe uległo przedawnieniu, zaktualizowały się jednak przesłanki roszczenia posiadacza weksła wynikającego z art. 76 Pr.weksl., tj. szkoda po stronie posiadacza weksła, będąca rezultatem wygaśnięcia zobowiązania wekslowego oraz wzbogacenie wystawców weksła. Wzbogacenie pozwanych jako wystawców weksła polegało – zdaniem Sądu – na uzyskaniu przez nich korzyści majątkowej w postaci zmniejszenia się ich pasywów, a szkoda powoda na niemożności zaspokojenia roszczeń wekslowych, powód bowiem nie uzyskał przysługujących mu należności w ramach łączącego strony stosunku podstawowego. Powód wykazał wysokość takiej szkody, nie mogła jej pomniejszać wartość zwróconych przedmiotów leasingu.

W wyniku apelacji pozwanych Sąd Okręgowy zmienił zaskarżony wyrok, uchylił nakaz zapłaty i oddalił powództwo. Analizując przesłanki roszczenia przewidzianego w art. 76 Pr.weksl., Sąd drugiej instancji stwierdził, że powód nie wykazał przesłanki niesłuszności wzbogacenia po stronie pozwanych jako wystawców weksła własnego, nie wykazał zatem zasadniczego wymagania powstania roszczenia przewidzianego w art. 76 Pr.weksl. Roszczenie takie – według Sądu – „nie jest roszczeniem z weksła, lecz roszczeniem na zasadzie weksła”, skoro powstaje w przypadku wygaśnięcia zobowiązań wekslowych, może

być ono zatem dochodzone nie w postępowaniu nakazowym, ale jedynie w postępowaniu "zwykłym". W toczącym się postępowaniu nakazowym brak jednak takich uchybień procesowych, które prowadziłyby do pozbawienia pozwanych możliwości wykonywania ich praw.

W skardze kasacyjnej powód zarzucił naruszenie art. 76 w związku z art. 103 i 104 Pr.weksl., wnosząc o uchylenie zaskarżonego wyroku i orzeczenie co do istoty sprawy, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Powstaje przede wszystkim zagadnienie, czy dochodzone przez powoda roszczenie na podstawie art. 76 Pr.weksl. jest roszczeniem wekslowym, czy też roszczeniem o charakterze ogólnym. Rozstrzygnięcie tej kwestii implikuje istotne konsekwencje prawne w zakresie prawa procesowego (np. dopuszczalność postępowania nakazowego, art. 485 i n. k.p.c.) i prawa materialnego (np. możliwość przyjęcia solidarnej odpowiedzialności kilku legitymowanych biernie – art. 47 Pr.weksl. i art. 369 k.c.). Pod wpływem literatury niemieckiej w roszczeniu wynikającym z art. 76 Pr.weksl. dostrzega się tzw. wtórne roszczenie wekslowe, bardziej jednak przekonujące jest stanowisko, że przepis ten tworzy oryginalne roszczenie pozawekslowe, powstające w związku z obrotem wekslowym (wystawieniem weksla). Roszczenie to powstaje *ex lege*, a art. 76 Pr.weksl. określa samodzielne jego przesłanki; nawiązanie do terminologii prawa wekslowego („posiadacz weksla” i „wystawca lub akceptant”) służy jedynie określeniu kręgu podmiotów legitymowanych czynnie i biernie, a nie przesądza prawnego charakteru roszczenia, a zwłaszcza jego wekslowej natury. Trafnie eksponuje się, że skoro omawiane roszczenie powstaje wówczas, gdy „wygasa zobowiązanie wekslowe” (przedawnione roszczenie wekslowe staje się roszczeniem naturalnym – art. 117 § 2 k.c.), to nie można twierdzić, iż art. 76 Pr.weksl. kreuje nowe zobowiązanie wekslowe w miejsce poprzedniego lub obok istniejącego już roszczenia naturalnego, przy założeniu objęcia tego roszczenia rygorami prawa wekslowego. Prawnej natury omawianego roszczenia nie przesądza także samo ulokowanie art. 76 Pr.weksl.

W zaskarżonym wyroku trafnie przyjęto założenie o ogólnym, niewekslowym charakterze roszczenia wynikającego z art. 76 Pr.weksl. Przekonywająco także wyjaśniono, że dochodzenie tego roszczenia powinno nastąpić w toku "zwykłego"

postępowania rozpoznawczego. Do sądu należy ocena, czy zgłoszone przez posiadacza weksla roszczenie wynikające z art. 76 Pr.weksl. zostało wykazane tylko wekslem (art. 485 § 2 k.p.c.), czy także dokumentami określonymi np. w art. 485 § 1 i § 3 k.p.c. (...)

W literaturze prawa wekslowego zarysowała się rozbieżność stanowisk w zakresie prawnego reżimu roszczenia wynikającego z art. 76 Pr.weksl. także przy założeniu, że chodzi o ogólne roszczenie prawa cywilnego, a nie o roszczenie wekslowe. Nie ma różnicy zdań co do tego, że przepis ten nie tworzy roszczenia o charakterze odszkodowawczym, mimo użytej w nim terminologii nawiązującej do pojęcia szkody. W związku z tym trafnie przyjmuje się, że formuła szkody powinna być rozważana w świetle reguł prawa wekslowego – związku roszczeń wekslowych i tzw. stosunków pozawekslowych – a nie przy uwzględnieniu art. 361 i nast. k.c.

Dyskusja koncentruje się na relacji art. 76 Pr.weksl. do przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu (art. 405 i nast. k.c.). W najnowszej literaturze dominuje trafne stanowisko, że art. 76 Pr.weksl. przewiduje szczególny przypadek roszczenia z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia, przy czym akcentuje się prawną oryginalność i z reguły znaczną autonomiczność tego roszczenia w stosunku do reguł ogólnych przewidzianych w art. 405 k.c. W każdym razie roszczenie wynikające z art. 76 Pr.weksl. nawiązuje konstrukcyjnie do ogólniejszej koncepcji uzyskania przez określone osoby (wystawcę lub akceptanta weksla) oznaczonej korzyści majątkowej z uszczerbkiem innej osoby (posiadacza weksla) przy założeniu, że taki transfer korzyści nie może być uznany za usprawiedliwiony i w określonej sytuacji faktycznej *de lege lata* definitywny.

W judykaturze powojennej wypowiedzi judykatury w odniesieniu do art. 76 Pr.weksl. były sporadyczne. W uzasadnieniu wyroku Sądu Najwyższego z dnia 6 czerwca 2002 r., I CKN 738/00 (nie publ.) stwierdzono ogólnie, że przepis ten reguluje przesłanki powstania roszczenia z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia wystawcy wobec posiadacza weksla, nie przesądza natomiast, kiedy w istocie dochodzi do wygaśnięcia zobowiązania wystawcy w wyniku zaniechania przez posiadacza weksla tzw. czynności zachowawczych. W wyroku Sądu Najwyższego z dnia 7 stycznia 1998 r., II CKN 565/97 (OSNC 1997, nr 7-8, poz. 121) wyjaśniono, że art. 76 Pr.weksl. nie uzasadnia w odniesieniu do roszczeń wekslowych odmiennych skutków przedawnienia od przewidzianych obecnie w art. 117 k.c.

Należy zwrócić uwagę na zasadnicze przesłanki aktualizujące roszczenie przewidziane w art. 76 ust. 1 Pr.weksl. Najogólniej biorąc, jest to istnienie ważnego weksla (także weksla gwarancyjnego) oraz roszczenia wekslowego w odpowiedniej relacji podmiotowej, tj. posiadacz weksla – wystawca lub akceptant (przy wekslu własnym: remitent – wystawca weksla). Istotne jest także „wygaśnięcie” roszczenia wekslowego w wyniku przedawnienia lub zaniechania czynności zachowawczych przez posiadacza weksla, nieprzysługiwanie posiadaczowi weksla roszczenia wekslowego jeszcze przeciwko innym dłużnikom wekslowym poza wystawcą lub akceptantem, wystąpienie szkody posiadacza weksla oraz powstanie niesłusznego (bezpodstawnego) wzbogacenia po stronie wystawcy lub akceptanta.

W rozważanym przepisie wyraźnie określono krąg możliwych podmiotów legitymowanych. Legitymacja czynna przysługuje posiadaczowi weksla, którego roszczenie wekslowe stało się roszczeniem naturalnym w wyniku przedawnienia lub wygasło w rezultacie zaniechania czynności zachowawczych, natomiast skierowane jest ono wobec wystawcy lub akceptanta weksla. Jeżeli wystawiony został weksel własny, legitymację bierną może mieć wystawca weksla (art. 104 ust. 1 Pr.weksl.). Ciężar wykazania wymienionych przesłanek roszczenia wynikających z art. 76 Pr.weksl. obciąża uprawnionego posiadacza weksla (art. 6 k.c.).

W rozpoznawanej sprawie z roszczeniem na podstawie art. 76 ust. 1 Pr.weksl. wystąpił remitent przeciwko kilku wystawcom gwarancyjnego weksla własnego. Roszczenie to sformułowano w związku z dopuszczeniem przez remitenta do przedawnienia roszczeń wekslowych wynikających z dwóch weksli własnych; weksle te zostały wystawione na zabezpieczenie roszczeń leasingodawcy wobec leasingobiorców wynikających z dwóch umów leasingu. Wcześniejsze wypowiedzenie tych umów i brak zapłaty przez leasingobiorców opłat leasingowych spowodowało uzupełnienie obu weksli o te należności i o odpowiednie odsetki za opóźnienie, przy czym uzupełnienie takie nastąpiło zgodnie z treścią deklaracji wekslowej. Z ustaleń Sądów *meriti* wynika jeszcze, że istniały podstawy do wcześniejszego wypowiedzenia obu umów leasingu, a byli leasingobiorcy byli zobowiązani do zapłaty pozostałych jeszcze opłat leasingowych „zdyskontowanych według dyskonta 5%”. Brak zapłaty wspomnianych rat leasingowych oznaczał niewątpliwie określoną korzyść majątkową byłych kontrahentów w postaci odpowiedniego zaoszczędzenia koniecznego wydatku (*damnum cessans*). Roszczenie wekslowe posiadacza weksla miało służyć m.in. do uzyskania

równowartości takich rat, ale uległo przedawnieniu przewidzianemu w art. 70 Pr.wexsl. Pojawiła się kwestia, czy wystąpiła szkoda posiadacza weksla i stan bezpodstawnego wzbogacenia wystawców weksla w rozumieniu tego przepisu.

Należy podzielić ten kierunek interpretacji art. 76 ust. 1 Pr.wexsl., który przy ocenie wystąpienia przesłanek odwołuje się do układu tzw. stosunków pozawekslowych łączących posiadacza weksla własnego z wystawcą i odzwierciedlających zasadniczy cel gospodarczy wystawienia weksla. Utrata przez remitenta skutecznego roszczenia wekslowego wobec wystawcy w wyniku jego przedawnienia może być traktowana jako uszczerbek majątkowy posiadacza, traci on bowiem określone aktywa majątkowe. Utrata taka nie może jednak prowadzić do oceny, że nastąpiło bezpodstawne wzbogacenie wystawcy weksla, skoro upływ terminu przedawnienia zawsze – niezależnie od typu roszczeń – usprawiedliwia prawnie określone przesunięcia korzyści majątkowych. W wyniku utraty skutecznego roszczenia wekslowego może jednak nastąpić utrata po stronie posiadacza weksla tzw. waluty, czyli świadczenia w różnej postaci, spełnionego przez tego posiadacza na rzecz wystawcy weksla w ramach stosunku podstawowego (np. świadczenia pieniężnego lub odpłatnego umożliwienia korzystania z rzeczy). Przyjęcie od wystawcy weksla ma na celu późniejsze umorzenie długu wystawcy wynikającego zarówno z tego weksla, jak i stosunku podstawowego. Innymi słowy, posiadany przez remitenta weksel może po przedawnieniu roszczenia tracić swoją jurydyczną wartość w postaci możliwości uzyskania stosownej zapłaty pieniężnej (sumy wekslowej) w związku z wcześniej spełnionym przez remitenta świadczeniem na rzecz wystawcy. Niedokonanie takiej zapłaty może okazać się szkodą posiadacza weksla, a po stronie wystawcy – po wygaśnięciu roszczenia wekslowego – prowadzić do stanu bezpodstawnego wzbogacenia tego podmiotu.

Układ stosunków pozawekslowych powinien też rozstrzygać, czy *in concreto* można mówić o szkodzie posiadacza weksla w rozumieniu art. 76 ust. 1 Pr.wexsl. Powstaje w związku z tym kwestia, jakie znaczenie ma przysługiwanie remitentowi skutecznego prawnie roszczenia wynikającego ze stosunku podstawowego dla roszczenia określonego w art. 76 Pr.wexsl. Pogląd o pełnej konkurencyjności obu tych roszczeń sprzeciwia się jednak *rationi legis* unormowania przewidzianego w art. 76 Pr.wexsl., tworzącego roszczenie pieniężne o szczególnym reżimie prawnym. Należy zatem przyjąć, że istnienie roszczenia ze stosunku

podstawowego powinno prowadzić w ogóle do wyłączenia dopuszczalności roszczenia wynikającego z art. 76 Pr.weksl., ponieważ nie można wówczas przyjmować, iż przedawnienie roszczenia wekslowego doprowadziło do powstania szkody po stronie posiadacza weksla. Należy podkreślić, że chodzi tu o roszczenie ze stosunku podstawowego w pełni skuteczne prawnie, tzn. takie, które nie może być podważone za pomocą odpowiednich zarzutów podnoszonych przez wystawcę weksla. W sprawie wytoczonej na podstawie art. 76 Pr.weksl. mogą być zatem podnoszone przez pozwanego (wystawcę weksla) zarzuty odnoszące się do roszczenia kreowanego stosunkiem podstawowym. Z dogmatycznego punktu widzenia oznacza to, że *de lege lata* poprawniejsze jest jednak szerokie ujmowanie omawianej szkody, (...) lepiej bowiem koresponduje ono z zasadniczą funkcją roszczenia przewidzianego w art. 76 Pr.weksl. Obrót wekslowy zakłada wprawdzie możliwość istnienia układu odrębnych jurydycznie stosunków prawnych (wekslowych i pozawekslowych), ale z reguły ściśle gospodarczo powiązanych ze sobą. (...)

Rozważania Sądu Okręgowego należy uznać za niejednoznaczne merytorycznie i zbyt ogólne. Z ustaleń wynika, że leasingodawca nie otrzymał od pozwanych leasingodawców stosownych opłat leasingowych po wcześniejszym, uzasadnionym wypowiedzeniu obu umów, leasingobiorcy zaoszczędzili zatem odpowiednie wydatki. W toku postępowania nie badano, czy i w jakiej mierze stosunek podstawowy łączący strony procesu mógł determinować przesłanki roszczenia przewidzianego w art. 76 Pr.weksl., m.in. szkodę posiadacza weksla i stan bezpodstawnego wzbogacenia po stronie weksla gwarancyjnego. Ustalono tylko, że weksel został wypełniony zgodnie z deklaracją wekslową.

Otwarta pozostaje kwestia ewentualnego zakresu odpowiedzialności wystawców weksla. W odniesieniu do analizowanego roszczenia nie może mieć zastosowania art. 409 k.c., ponieważ stan uzyskanej korzyści należy oceniać zawsze w chwili przedawnienia roszczenia wekslowego. Nie bez znaczenia może okazać się i to, czy doszło do wykonania postanowień obu umów leasingu, w których przewidziano m.in. utratę uprawnienia leasingobiorców do zwrotu wręczonych partnerowi kaucji. Wyjaśnienia wymaga także to, czy tzw. koszty windykacji, które – jak określono – „składają się na łączną kwotę określoną pozwem” mogą stanowić szkodę powoda w rozumieniu podanym we wcześniejszych wywodach uzasadnienia. Przyjęcie ogólnego, niewekslowego

charakteru roszczenia wynikającego z art. 76 Pr.weksl. eliminuje również możliwość przyjęcia solidarnej odpowiedzialności pozwanych wystawców na podstawie art. 47 Pr.weksl., jednakże dług pieniężny wynikający z art. 76 Pr.weksl. mógłby okazać się długiem solidarnym wspólników spółki cywilnej (art. 864 i 369 k.c.).

Z tych względów należało podzielić zarzut naruszenia art. 76 Pr.weksl., w związku z czym Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania.